
Peter Lind

Nedskrivning af tale

- overvejelser om transskription til brug for samtaleanalyse

Sprog II - januar 2007

English abstract

Writing down speech

- thoughts on transcription for use in conversation analysis

When transcribing speech, usually one follows a more or less given standard – but in my work with several of these standards, I have discovered quite a few discrepancies. Some are minor, like using different symbols for matching features, but others, like defining the concept of a 'pause' in different ways, may have serious effects on future transcriptions.

Therefore I wish to catalog all features usually used in the transcription of conversations, and examine whether some or other analyses are rendered impossible, or could return incorrect data, depending on the format used in transcribing the conversation.

In my cataloging I'll discuss various arguments from and between proponents of the various traditions in transcription, and hopefully conclude what might be the best possible solution depending on the kind analyses that are to be performed on the transcription.

However, since the topic is rather immense, I shall limit my cataloging to only the words spoken in a conversation. Words may seem the most basic representation of language, but as I'll show, the usage of words, and the orthographies used, severely influences the analysis performable on the transcription, and almost certainly introduces hidden interpretations of quite a few aspects of language use – interpretations that may be entirely subconscious to the scribe, but will influence future readers.

I finally propose that my catalog be extended with other linguistic, phonological and prosodic features, in order to produce a complete description of how to transcribe speech.

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Problemformulering.....	3
Problemafgrænsning.....	3
Hvorfor overhovedet transskribere tale?	4
Hvilke informationer skal med i transskriptionen?	5
Ord	6
Sprogsystem og sprogbrug.....	6
En problematisk opdeling.....	8
Forskelle på tale og skrift.....	9
Store bogstaver.....	9
<i>Bogstavnavne</i>	9
Forkortelser.....	10
Sammentrækninger.....	10
Tal.....	11
Afvigende udtale.....	11
<i>Homofoner</i>	11
Manglende ord.....	12
Ukendte ord.....	12
Afbrudte ord.....	12
Afvigende bøjning.....	13
Ukendte bøjninger.....	13
Transskriptionstyper.....	13
Standardortografi.....	14
Let modificeret standardortografi.....	15
Ikke-standardortografi.....	15
Modificeret ortografi.....	16
Lydskrift.....	20
<i>Dania og IPA</i>	20
<i>Detaljeringsgrad og nøjagtighed</i>	21
Opsummering.....	22
Konklusion	23
Perspektivering – fremtidsudsigter.....	24
Referencer	25
Bøger, artikler og lignende.....	25
Transskriptionsstandarder.....	27

Indledning

"[...] the one thing I'd rather *not* do is talk about transcribing. It's not a topic. You might as well talk about typewriting. Transcribing is just something one does to prepare materials for analysis, theorizing, etc. Do the best you can, but what is there to talk about?"

Gail Jefferson (2004)

Jeg tror allerede det var første eller anden dag på danskstudiet, at vi nye studerende blev præsenteret for en transskription af en del af en samtale mellem fire skolepiger. Det var ikke en lydskrevet transskription, men selv om der kun blev benyttet ganske få symboler udover de almindelige bogstaver i ordene, så var det alligevel noget af det mest fremmedartede. At en stor del af samtalen foregik på tyrkisk, gjorde egentlig ikke den store forskel – det var snarere den måde hvorpå alle talesprogets elementer blandede sig i en skrevet tekst: pauser, tøven, afbrydelser og gentagelser. Sætninger der ikke følger skriftsprogets grammatik, talere der overlapper og afbryder hinanden, ord der ikke findes i nogen ordbog, lyde, latter, og meget andet af det vi ellers opfatter som så naturligt i vores talesprog, skiller sig pludselig skarpt ud når det kommer på skrift.

Men skriftsproget er heller ikke altid lige velegnet til at gengive samtaler – mange fænomener som for eksempel pauser, udtaleforandringer og overlappende tale, har ikke nogen egentlig ækvivalent i skriftsproget. Derfor benytter næsten alle transskriptioner særlige tegn og symboler til at repræsentere disse fænomener. Men der er ikke nogen fast standard for hvilke tegn man skal benytte til hvad – eller måske er der snarere så mange standarder at det oftest er nemmere at fastsætte sin egen, end at sætte sig ind i de eksisterende. Hvis flere transskriptører arbejder på samme projekt, vil de som regel blive enige om en standard, men når transskriptioner skal offentliggøres, eller benyttes i uddrag i artikler, er det næsten altid nødvendigt med en oversigt over hvilke tegn der betyder hvad.

I forbindelse med et studiejob fik jeg til opgave at lave et computerprogram der kunne konvertere transskriptioner fra et projekts standard til et andet projekts standard. Jeg tænkte indledningsvist at det ville blive en forholdsvis simpel opgave, da programmet jo bare skulle erstatte symbolerne benyttet i det ene projekt, med symbolerne benyttet i det andet. Det viste sig dog hurtigt at blive en del mere avanceret end som så, for ikke alene var der stor forskel på hvilke fænomener de to projekter havde valgt at medtage i deres transskriptioner, men der var også markante forskelle i den måde man angav hvilke samtaledeeltagere der sagde hvad, og endelig var der væsentlige forskelle i de kriterier der lå bag de transskriberede fænomener – en pause kunne for eksempel være defineret som en periode med absolut stilhed i ét projekt, og som en 'ordløs' periode mellem to ord i et andet.

Disse uoverensstemmelser, ikke bare mellem repræsentationen af fænomenerne, men i lige så høj grad mellem kriterierne bag fænomenerne, fik mig til at granske en del af den ret sparsomme litteratur om transskription af talesprog, og det gik efterhånden op for mig, at den holdning der afspejles i Gail Jeffersons indledende citat er ganske udbredt. Transskriberingen opfattes tit som en ganske mekanisk ting, noget man bare gør. Men eftersom forskellige projekter, og endda forskellige transskriptører, har hver deres måde ”at bare gøre det” på, så er der måske lidt mere kød på emnet end man forledes til at tro, og en tilbundsående analyse vil derfor være ønskværdig. Og selv hvis transskription bare er noget man gør, så falder det jo ikke ligefrem de humanistiske videnskaber fremmed at analysere fænomener ”man bare gør”.

Problemformulering

Jeg vil kategorisere hovedparten af de fænomener i talesproget som hidtil er blevet transskriberet i forskellige projekter og standarder. I forbindelse med disse fænomener, vil jeg redegøre for de bagvedliggende kriterier, og fremhæve forskellige eksperter argumenter hvorfor det ene eller det andet kriterium skal fremgå tydeligere i transskriptionen. Jeg vil især fokusere på hvilke analyser man forfordeler (i begge ordets betydninger) ved at vælge den ene eller den anden transskriptionsstandard. I den forbindelse vil jeg både inddrage en del af de videnskabelige diskussioner der har været, og stadig er, af de forskellige standarder, og præsentere så mange forskellige argumenter som muligt, og forsøge at nå frem til en ideel transskriptionsstandard.

Problemafgrænsning

Der er mange fænomener der kan registreres i forbindelse med transskription af tale – fænomener der spænder over stort set alle områder af sprogforskningen. For at kunne holde undersøgelsen inden for rammerne, både med hensyn til sideantal og tidsforbrug, vil jeg nøjes med at næranalysere det grundlæggende i enhver transskription, nemlig ordene. Jeg vil i første omgang se helt bort fra pauser, ånding, lyde og andre paralingvistiske fænomener, ligesom jeg heller ikke vil komme ind på prosodiske og fonologiske fænomener og tilhørende analyser. Jeg vil dog skitsere nogle grundtanker omkring et ideelt format for transskription af talesprog, og forsøge at sætte fundamentet med transskriptionen af ordene. Det er mit mål at mine konklusioner kan bruges som udgangspunkt når man står for at vælge transskriptionsformat til sine samtaleanalyser.

Hvorfor overhovedet transskribere tale?

„En Sprogforsker vil altid ved Sprog i første Linje forstaa Talesprog. Skriftsproget staar i anden Række som et Surrogat for Tale. [...] og sproghistorikeren vilde langt hellere have en Grammofonplade fra Gorm den Gamle end Jellingestenens runer. Hvad vilde vi ikke give for at kunne høre Holbergs eller Shakespeares Stemme! Vi kan misunde fremtidens Sprogmand, som ved selvhør kan forfølge Talesprogets Ændringer fra Aarti til Aarti, fra Aarhundrede til Aarhundrede.“

Otto Jespersen (1913, i uddrag)

Der kan være mange grunde til at ville transskribere tale. Først og fremmest er tale jo, ligesom al anden lyd, temporal i natur – den eksisterer kun i kraft af tidens gang, og det der er sagt kan man ikke høre igen. Derfor kan en transskription i første omgang tjene som et forsøg på at fastholde det udtalte. Det gælder især for mødereferater, lovtekster og retsprotokoller – områder hvor det er vigtigt efterfølgende at kunne genskabe præcist hvem der sagde hvad hvornår. Transskriptioner kan også benyttes som et distributionsmedie – når tidligere tiders herskere ikke kunne tale til hele folket på en gang, blev deres ord skrevet ned og distribueret ud til alle rigets hjørner, for at blive læst op af en udsending. Men måske med undtagelse af retsprotokollerne, så er disse typer af 'fastholdelse af tale' så indlejrede i skriftsproget at man næppe kan kalde dem transskriptioner, og desuden så tilbyder teknologien jo at man optager, arkiverer og distribuerer lydoptagelser der præcist gengiver det talte.

I sprogforskningsøjemed vil man gerne have så nøjagtig som mulig en gengivelse af hvad folk siger – med pauser, gentagelser, stammen, ophold, selvrettelser, afbrydelser, alternative grammatiske konstruktioner, unikke udtaler og alt hvad der ellers måtte forekomme af den slags man normalt undlader i skriftsproget. Og hvor tidligere tiders sprogforskere måtte gå rundt med en blok og notere hvad folk sagde, så har vi nu mulighed for at optage dem, så vi kan høre udvalgte detaljer igen og igen. Så hvorfor overhovedet transskribere tale?

For selv om man har lydoptagelsen til sin rådighed, så er det alligevel rart at have en transskription ved siden af – måske blot som en art libretto, en oversigt over hvem der siger hvad hvornår. Da lyden er temporal, vil det altid tage det samme tidsrum at høre den igennem, og det vil derfor være en fordel med en eller anden spatial repræsentation af lyden – en repræsentation som man hurtigt og nemt kan navigere rundt i. -navigation-, -analyse-, præsentation. Transskriptionen skal altså ikke erstatte lydoptagelsen, men supplere den.

Hvilke informationer skal med i transskriptionen?

„Why put all that stuff in? Well, as they say, because it's there. Of course there's a whole lot of stuff "there," i.e., in the tapes, and it doesn't all show up in my transcripts; so it's because it's there, plus I think it's interesting.“

Gail Jefferson (2004, s.15)

Transskriptionen kan betragtes som en slags landkort over lydoptagelsen. Landkort findes i mange forskellige detaljeringsgrader, lige fra en globus til et orienteringsløbskort, men ud over forskelle i nøjagtighed og størrelsen på de fænomener der er med på kortet, findes der også særlige kort med angivelse af for eksempel radiofyr, sømærker, hovedveje, matrikelnumre eller noget helt andet. Hvis der skulle fremstilles et enkelt kort med alt det der kunne være interessante for en eller anden, ville det blive helt ustyrlig rodet, og ganske sikkert ubrugeligt for alle. Det samme vil jeg mene man kan sige om en transskription.

Når det ikke drejer sig om detaljeringsgraden, altså hvor fine detaljer der er med, men om detaljerigdommen, altså hvor mange forskellige detaljer der er med – så er det en god ide at opdele de forskellige detaljer i 'lag'. Ideen er at man nederst for eksempel har et simpelt landkort der ikke angiver andet end kyststrækninger, og så opholder detaljerne sig ellers i hvert sit lag. Vandløb og søer kan være i et lag, motorveje og hovedveje i et andet, skovstier og cykelruter i et tredje, og så videre og så videre. Hvert af disse lag indeholder kun informationer om ganske få detaljer, og refererer konstant til det nederste lag – så når man har brug for en særlig kombination af detaljerigdom, aktiverer man bestemte lag, og deaktiverer de andre, så landkortet fremstår præcis som man ønsker det.

En god transskription burde fungere på samme måde – med et meget grundlæggende referencelag der ikke angiver meget andet end tider i lydoptagelsen, og derefter de forskellige fænomener i forskellige 'lag' som en læser så kan vælge at slå til eller fra efter behov. Det er måske lidt svært at forestille sig en transskription blive vist som et landkort, men det kan altid lade sig gøre at lave et computerprogram der præsenterer en tekst på forskellige måder, forudsat at de forskellige fænomener i teksten er kodet tilstrækkelig forskelligt. De forskellige fænomener kan være pauser, lyde, afbrydelser, prosodiske variationer, taletempo, stemmestyrke, tonehøjde – stort set alt hvad man kan forestille sig. Men jeg vil som nævnt koncentrere mig om ordene.

Ord

„Words mean more than what is set down on paper. It takes the human voice to infuse them with shades of deeper meaning.“

Maya Angelou

Selv om størstedelen af menneskelig tale består af ord, så er det ikke altid lige til at skrive ned hvilke ord der bliver sagt. Nogle gange er det svært at høre præcis hvad der bliver sagt, enten på grund af lydoptagelsens kvalitet, forstyrrende lyde i baggrunden, en mumlende eller uforståelig taler, eller simpelthen fordi ord har det med at flyde sammen. Og selv når man sagtens kan høre og genkende de talte ord, så er det ikke sikkert at man ved hvordan de skal skrives. Ordbøger registrerer og kategoriserer en stor mængde ord, både med hensyn til stavemåde og bøjningsformer, og ofte også med udtale. Men når en taler bruger ord der ikke står i ordbøgerne, for eksempel slang, nye ord, nye sammensætninger, eller alternative bøjningsformer, så skal det også kunne angives i transskriptionen.

Forskellige transskriptionspraksisser angiver forskellige løsningsmodeller til hvordan man kan angive ord der ikke lige er at finde i ordbøgerne. Løsningerne spreder sig fra dem der holder sig tæt til en standardortografi, over dem der forsøger at tilpasse ortografien så den er tættere på udtalen, til dem der holder sig helt tæt til udtalen, og derfor benytter lydskrift i transskriptionerne.

Ingen løsning synes dog at være helt ideel, der er altid både fordele og ulemper. Og da de forskellige løsningsmodeller heller ikke kan defineres som fuldstændig adskilte fra hinanden, vil der altid være tale om at man placerer sig et sted i spektret mellem standardortografi og lydskrift, og spreder sig lidt ud til begge sider, afhængig af hvilken type transskription man er interesseret i at opnå.

I det følgende vil jeg først beskrive nogle af de sprogteorier der ligger til grund for de forskellige løsningsmodeller, og dernæst beskrive en stor del af de problemer der gør at man ikke kan nøjes med standardortografien. Derefter vil jeg lave nogle strategiske nedslag i spektret af løsningsmodeller og uddybe hvilke fordele og ulemper der er ved hver enkelt.

Sprogsystem og sprogbrug

Ferdinand de Saussure beskrev sproget som opdelt i *langue* (sprogsystem) og *parole* (sprogbrug). Sprogsystemet er det abstrakte ikke-eksisterende sprog der eksisterer inde i hovederne på sprogbrugere som helhed. Saussure sammenlignede selv sprogsystemet med en ordbog som hver

sprogbruger har den samme udgave af. Den enkelte sprogbruger bestemmer selv hvordan sproget skal udtrykkes, men alle sprogbrugere kan forstå hinanden fordi de har adgang til det samme sprogsystem. Noam Chomsky byggede videre på denne opfattelse, og opdelte sproget i *competence* (kompetence) og *performance* (performans). Competence er, som sprogsystemet, den del af sproget der eksisterer inde i hovedet på den enkelte sprogbruger, mens performance er den måde sproget kommer til udtryk på, med alle de afbrydelser og sære sætningskonstruktioner man for eksempel kender fra talesproget. En af de væsentligste forskelle på Saussure og Chomsky i denne forbindelse, er at Chomsky opfatter *competence* som et individuelt psykologisk fænomen, hvor Saussure opfatter *langue* som et socialt fænomen, altså noget der er fælles for alle i et sprogsamfund. I forbindelse med transskriptioner er det dog kun væsentligt at der skelnes mellem sprogsystem og sprogbrug, og derfor vil jeg holde mig til disse begreber, selv når jeg citerer forskere der bekender sig til enten Saussure eller Chomsky. Sprogsystemet er det abstrakte fejlfri sprog der ligger til grund for den kommunikation vi sprogbrugere lægger for dagen, og sprogbrugen er den fejlbehæftede realisation af selvsamme kommunikation. Man kan også sige at sprogbrugen er sproget som det rent faktisk udarter sig, og sprogsystemet er sproget som det egentlig var ment.

Visse transskriptionspraksisser uden for det sprogvidenskabelige område (for eksempel retsprotokoller og politiafhøringer) har en tendens til at standardisere sproget syntaktisk og grammatisk, så transskriptionen nærmer sig skriftsproget. (Bucholtz 2000) Traditionelle sprogvidenskabelige transskriptionspraksisser som Conversational Analysis har derimod en tendens til at medtage så mange sprogbrugs-fænomener som overhovedet muligt, og flytter sig derfor ganske langt fra skriftsproget. Man kan sige at den standardiserende transskription implicit forventer at sprogbrugen bare er en anden repræsentation af samme sprogsystem.

Hvis man ønsker at beskrive en bestemt talers sprogbrug i forhold til et kendt sprogsystem, så er man nødt til at markere alle afvigelser fra det kendte, og for eksempel markere hver eneste gang vedkommende bruger en ukonventionel bøjningsform eller en alternativ udtale. Det kræver selvfølgelig at det kendte sprogsystem er fuldstændig dokumenteret, og at man er helt sikker på at afvigelse hører til den enkeltes performance, og ikke skyldes en varietet af sprogsystemet.

Hvis man ønsker at beskrive et helt sprogsystem, for eksempel en dialekt, så må man se mere eller mindre bort fra afvigelser i sprogbrugen, og forvente at alt hvad sprogbrugeren siger, er korrekt konstrueret i forhold til den givne dialekt. Her skal man altså markere afvigelser fra andre sprogsystemer, men kun såfremt de skyldes sprogsystem-afvigelser og ikke blot er sprogbrugs-afvigelser.

En problematisk opdeling

En så stringent opdeling i sprogbrug og sprogsystem er dog ikke uden problemer – sproget forandres med tiden, og det er ikke altid til at afgøre om en ændring sidder i selve sprogsystemet, eller i udvalgte sprogbruges sprogbrug. I det hele taget kan man diskutere om sproget overhovedet kan deles op i to så adskilte komponenter, og man kan især diskutere om sprogbrugen vitterlig er en (fejlbehæftet) repræsentation af sprogsystemet, eller om sprogsystemet konstant bliver reformeret af den foranderlige sprogbrug. Lingvisten Roy Harris plæderer for hvad han kalder et integrerende sprogsyn, hvor ”komplekset af personer, situationer og det sprog, som personer frembringer i situationer, udgør et integreret hele.” (Damm under udgivelse) og mener derved at man ikke som sådan kan skille sprogbrug og sprogsystem.

Der viser sig et meget konkret problem ved den skarpe opdeling mellem performance og competence, når et lingvistisk fænomen ikke entydigt falder i den ene eller den anden kategori. Ulrich Miethaner eksemplificerer med brugen af verbal-s i african-american english – altså når en taler for eksempel siger ”I **loves** my new car”. Nogle forskere mener at denne brug er en form for hyperkorrektur i den enkelte talers sprogbrug, andre mener at det er en fast regel i den pågældende sprogvarietet, og derfor hører til i sprogsystemet. (Miethaner 2000, s. 542) Som transskriptør vil man altså ikke kun skulle vælge mellem sprogsystem og sprogbrug, men også mellem forskellige teorier for tolkninger af fænomenerne.

Og den efterfølgende tolkning, eller fortolkning om man vil, af transskriptioner, byder på flere problemer. Mary Bucholtz viser i ”The politics of transcription” (Bucholtz 2000) at der ikke alene finder en tolkning sted når transskriptionen skrives, men at denne tolkning også fastholdes i transskriptionen, så senere læsere bliver låst inde i den samme tolkning. Hun citerer blandt andet en undersøgelse af Anne Grafam Walker der ”demonstrates that court reporter transcripts standardize the speech of judges and attorneys, but not that of lay witnesses and others lacking institutional prestige.” (Bucholtz 2000, s.1443-1444). En anden type undersøgelse foretaget af Alexandra Jaffe og Shana Walton demonstrerede at læsere opfattede en taler som dårligere sprogbruger (og i det hele taget mere mentalt tilbagestående), jo flere sprogbrugs-indikatorer der var til stede i en transskription. Jeg kommer nærmere ind på denne undersøgelse i afsnittet om ikke-standard ortografi.

Problemerne med sprogbrug/sprogsystem-opdelingen strækker sig altså fra de rent praktiske tolkningsspørgsmål, til de mere teoretiske overvejelser om hvorvidt man overhovedet kan tale om

sådan en opdeling. Men ikke desto mindre er det netop hvad en stor del af transskriptionspraksisserne gør – de forventer at talen er sprogbrug, en fejlbehæftet repræsentation af et sprogsystem. Og de forventer at en transskription kan fange begge dele – med skiftende fokus på den ene og den anden del. For at vende tilbage til landkortsmetaforen, så burde en transskription grundlæggende være en eksakt gengivelse af sprogsystem-delen af det sagte, med alle sprogbrugs-træk markeret i de øvre lag. På den måde ville læseren selv kunne vælge hvilke tolkninger der skulle lægges ind. Desværre ligger der allerede en markant tolkning i at opdele på den måde – en tolkning der som nævnt kan være særdeles værdiladet. Egentlig foregår der en tolkning så snart man vælger at gengive tale som ord – fordi man allerede her, til en vis grad vælger at nedfælde hvad der blev ment, frem for hvad der blev sagt.

Jeg tror ikke der er nogen perfekt løsning der kan håndtere problemerne med denne opdeling, og det er derfor vigtigt at man som transskriptør er opmærksom på at man mere eller mindre implicit indskriver en sådan opdeling, når man vælger visse transskriptionspraksisser til eller fra.

Forskelle på tale og skrift

De største forskelle på tale- og skriftsproget ligger først og fremmest i alle de ekstra muligheder talesproget tilbyder med hensyn til prosodi og mulige sætningskonstruktioner. Men også inden for de enkelte ord kan der være ret markante variationer, variationer der nogle gange kan være nødvendigt at være opmærksom på i en transskription, og variationer der ikke kan håndteres af ordene i ordbøgerne.

Store bogstaver

I skriftsproget benytter man stort begyndelsesbogstav (initialversal) i starten af sætninger, i propier og i tiltaleformerne I, De, Dem og Deres. Der er sjældent noget i udtalen der antyder at disse ord skal markeres anderledes end andre, omend propier af og til har et lidt andet tryk end tilsvarende ord – eksempelvis ”Det er hans bog” i forhold til ”Det er Hans' bog”. Enkelte transskriptionsstandarder foreslår at propier endvidere markeres med et særligt tegn.

Bogstavnavne

En fjerde brug af versaler er i udtale af bogstavernes navne. Hvis en taler for eksempel staver sit navn, eller taler om H.C. Andersen eller lignende, så udtaler vedkommende enkelte bogstaver. I traditionelt skriftsprog benytter man store bogstaver når det drejer sig om initialer, men ikke nødvendigvis når man omtaler et bogstav – eksempelvis: ”Jeg hedder Kristian med k.”. De få

transskriptionsstandarder der omtaler bogstavnavne, foreskriver at man bruger store bogstaver (primært RT-04 og DGCSS). RT-04 foreskriver endvidere at bogstavnavne skal være markeret med et særligt tegn før bogstavet.

Et noget mindre problem ved bogstavnavne, er at de ikke altid udtales distinkt. Det gælder dog mest ”W” der som regel udtales [’ve’] i for eksempel ”wc” [’ve’,se’] og ”www” [’veveve’]. Så hvis en taler nævner en web-adresse, og ikke udtrykkeligt siger ”dobbelv”, skal transskriptionen så skrive ”W” eller ”V”?

Forkortelser

I skriftsproget bruger man ofte forkortelser, men de er så godt som ikke eksisterende i talesprog. For eksempel skriver man gerne *f.eks.* men man siger næppe [’æfægs] eller noget i den retning. Så en transskription bør aldrig bruge forkortelser når en taler udtaler hele ordet.

Det er en anden sag med udtalelige forkortelser som for eksempel *cand. mag.*, *Nato* eller *laser*. Den slags forkortelser kan i og for sig lige så godt blive behandlet som almindelige ord.

Bogstavforkortelser som *USA*, *DSB* og lignende, er dog lidt anderledes. *Nato* udtales [’nà-to] mens *USA* udtales [uæ’sà’] - og altså stort set bare er en opremsning af bogstavnavne. Men nogle bogstavforkortelser bliver med tiden til rigtige ord, *dvd* og *cd* kan bøjes som almindelige substantiver, og *sms* kan sågar være et verbum – i sætninger som *jeg sms'er dig lige*.

Sammentrækninger

På dansk har vi ikke rigtig nogen officielle sammentrækninger som man for eksempel har på engelsk – *can't* for *cannot*, *you've* for *you have* og så videre. Derfor er dette afsnit egentlig kun relevant for for eksempel engelske transskriptioner, men jeg tager det med alligevel, dels fordi der er en sandsynlighed for at talere inddrager engelske citater, og fordi det er et område der er ret omdiskuteret i litteraturen om transskription. Som hovedregel skriver man hvad der bliver sagt: hvis en taler siger *can't* eller *cannot* skriver man det. Men en del amerikanske varieteter af engelsk siger for eksempel *gonna* for *going to*, og det er ikke en accepteret form i skriftsproget. Hvis man udskriver en engelsk talestump hvori der bliver sagt *gonna*, kan man altså ikke transskribere det tilstrækkeligt korrekt i en streng standardortografisk transskription.

Tal

Tal skal altid fremstå i transskriptionen som de talord der bliver sagt. Tallet 1947 kan både udtrykkes som *nitten syvogfyrre*, *nittenhundrede og syvogfyrre* og *et tusinde ni hundrede og syvogfyrre*, eventuelt med forskellige *og* sat ind hist og her, derfor vil det ikke være tilstrækkeligt beskrivende at angive tallet med cifre. Det samme gælder datoer der også skal skrives helt ud som de ord der bliver sagt, frem for som dato-gengivelser.

Det største problem opstår i forbindelse med propier der indeholder tal, for eksempel rockorkestret *tv-2*, der sågar til tider skriver sig med lille begyndelsesbogstav. Endnu værre er det med udenlandske propier som for eksempel amerikansk-fodboldholdet *49ers*. På den ene side burde den slags ord transskriberes som de udtales, altså "T V to" og "fortyniners", men på den anden side så burde de markeres som propier og transskriberes som de normalt skrives.

Afvigende udtale

Hvis én taler udtaler ordet *politiet* [*pu'li:ti:d*] og en anden [*poli'ti: □*] så er der ikke tale om afvigende udtale som sådan, men blot regionale forskelle. Med afvigende udtale menes der et ord der udtales så meget anderledes, at det kunne være et andet ord fra ordbogen – eller at taleren udtaler ordet som om det burde staves anderledes. Hvis en taler for eksempel siger "nytårsfortsæt" for *nytårsforsæt*, "antombombe" for *atombombe* eller "himbær" for *hindbær*, så er det nogle gange fristende at stave ordet forkert, så det matcher udtalen. Men netop "nytårsfortsæt" og "himbær" er så udbredte, at de af mange enten opfattes som korrekt udtale, eller simpelthen overhøres. Derfor vil en forkert stavet transskription kun gøre ekstraordinært opmærksom på en afvigelse der allerede forekommer i sproget.

Nogle gange begår sprogbrugeren dog en fejl (i forhold til sin egen opfattelse af sprogsystemet), og retter sin udtale straks efter. Ofte med en afbrydelse og efterfølgende gentagelse af et eller flere ord. Jeg har et eksempel hvor en taler forsøger at sige "computerstyret", men af en eller anden grund vælger en anden vokallyd, og siger "computerstu..." før hun afbryder sig selv, og gentager ordet med den rigtige vokallyd. I et sådant tilfælde er det væsentligt at få fejl-udtalen kommunikeret med i transskriptionen, for at indikere at den efterfølgende gentagelse er en reperatur.

Homofoner

Der er en del danske ord der udtales ens, men staves forskelligt og betyder noget forskelligt – for eksempel *vær*, *værd*, *vejr* og *hver* [*'væ:ɹ*], *og* og *at* [*ɔ*], og *nogen* og *nogle* [*no:n*]. Transskriptionen

bør så vidt muligt indeholde det korrekte ord for sammenhængen – med mindre taleren tydeligt siger det ukorrekte, for eksempel [*'no:lə*] for *nogen*. I visse tilfælde kan det være svært at vurdere hvilket ord der egentlig bruges.

Manglende ord

Nogle ord bliver sjældent udtalt, enten fordi de er en integreret del af en vending så fast at den nærmest er blevet til en lyd – ”forstår du hvad jeg mener” er hos nogle sprogbrugere nærmest blevet til en enkeltlyd i stil med *øh* eller *ikk'*. Og man kan i den grad diskutere hvorvidt alle ordene vitterlig bliver sagt eller ej – men transskriptionen bør markere alle de ord der tilhører en fast vending, uanset om de alle bliver distinkt udtalt eller ej. Men nogle faste vendinger bliver med tiden til ord – for eksempel *sgu*, der kommer af *sågu*, der kommer af *så Gud hjælpe mig* – og når disse ord er mere indkorporerede i sproget end den oprindelige vending, ja, så bør transskriptionen selvfølgelig kun medtage det udtalte ord.

Hvis en taler konstruerer syntaktisk defekte sætninger, hvor der mangler et eller flere ord, så skal disse ord ikke fremgå i transskriptionen, det bør heller ikke fremgå at der mangler ord, da fraværet af sig selv gør opmærksom på det.

Ukendte ord

Der er mange ord der ikke står i ordbøgerne, men alligevel bruges af i talesproget – nogle ord er slang, nogle ord er nye, nogle ord er meget gamle, nogle ord er kun kendt i bestemte brancher, nogle ord er udenlandske. Når det drejer sig om slang eller nye ord, så findes ordet sikkert også på skrift, eventuelt på en blog eller debatside på internettet – det er ganske vist ikke en autoritativ kilde, men det kan give et fingerpeg til hvordan ordet staves, og transskriptionen bør afspejle den mest sandsynlige stavemåde for disse kommende ord. Gamle ord, branchejargon og udenlandske ord findes helt sikkert i en eller anden slags ordbøger eller ordlister.

Afbrudte ord

Talere afbryder ofte både sig selv og hinanden, ganske ofte midt inde i ord. Af indlysende grunde kan man ikke altid gætte hvilket ord der er tale om, men som nævnt i afsnittet om afvigende udtale, kan der være tale om en selvrettelse, så det er vigtigt at transskriptionen både viser at ordet blev afbrudt, og at den viser hvilket 'ord' eller hvilken konstruktion det var der blev afbrudt.

Et afbrudt ord kan også blive genoptaget senere hvis taleren af en eller anden grund holder en lang pause midt i et ord, for eksempel på grund af latter eller hosten eller at hun lige skal lede efter ordet. Hvis taleren endvidere siger øh eller hvad er det nu det hedder midt i ordet, vil det være nødvendigt at markere det som afbrudt og genoptaget i transskriptionen.

Afvigende bøjning

En taler kan benytte et eksisterende ord, men vælge et andet bøjningsmorfem end det der er angivet i Retskrivningsordbogen. De fleste verber ender enten på {-ede} eller {-te} i præteritum, men en taler siger måske *spisede* i stedet for det korrekte *spiste*, eller *svømte* i stedet for *svømmede*.

Tilsvarende kan en taler vælge en regelmæssig bøjningsform for et ord der ellers bøjes uregelmæssigt, og for eksempel sige *gamlere* i stedet for *ældre*. Eller hun kan flytte karakteristikket fra en bøjning til en anden, for eksempel inkorporere et vokalskift og sige ”jeg har ådt dem”.

Disse afvigelser kan skyldes særlige dialektale træk, at den pågældende taler ikke kender de korrekte bøjningsformer, at der er tale om en fejl der senere bliver udsat for reperatur, eller simpelthen leg med sproget.

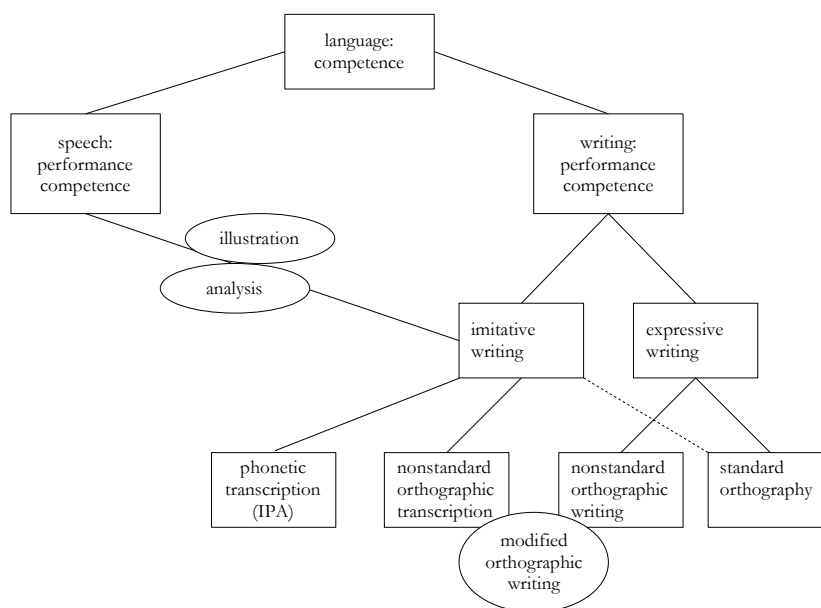
Ukendte bøjninger

Visse dialekter har stadig tre køn, og en stor del af de danske sprogbrugere har af og til foranstillet bestemthedsartikel, altså de siger for eksempel *æ bord* i stedet for *bordet*. Det er ikke en alternativ udtale af *bordet*, det er en bøjning der splitter ordet op i to dele. Forskellen på de afvigende bøjninger i forrige afsnit og disse, er at de afvigende bøjninger sammensætter morfemer der er accepteret i skriftsproget i andre sammenhænge, mens de ukendte bøjninger benytter morfemer og grammatiske regler der ikke forekommer i skriftsproget.

Transskriptionstyper

Som de foregående eksempler viser, kan man meget hurtigt rende ind i at skulle transskribere noget tale der ikke passer ind i skriftsprogets standard, og hvis man tvinger talesproget ind i en skriftsprogstandard, risikerer man først og fremmest at væsentlige talesprogsfænomener går tabt, og ydermere at transskriptionen bliver en alt for rigid fortolkning. For at gøre transskriptionen så objektiv og åben for videre analyse og fortolkning som muligt, er man nødt til at vælge en skrivestil der placerer sig et sted mellem tale- og skriftsproget.

Ulrich Miethaner tilbyder følgende figur der viser de forskellige steder en 'tekst' kan placere sig:

”Figure 1: Modified orthographic writing” (Miethaner 2000, s.542)

Figuren er ikke fuldstændig selvindlysende, men ideen er at tale og skrift er to adskilte sider af sproget. Skriften kan enten være imitativ, altså forsøge at efterligne talen, eller ekspresiv og forsøge at udtrykke sproget direkte. Både standardortografi og ikke-standardortografi er knyttet til den ekspresive skrift, imens ikke-standardortografisk transskription og fonetisk transskription er knyttet til den imitative skrift. Stregerne imellem de forskellige teksttyper, er de fortolkningsruter man som tekstmodtager skal følge for at nå op til *language* og dermed dekode og forstå teksten. Forbindelsen mellem standardortografi og imitativ skrift er stiplede fordi standardortografien ikke er en imitativ skrift, men alligevel af og til benyttes i transskriptioner som sådan. Modificeret ortografi er placeret mellem og overlappende ikke-standardortografisk transskription og skrift, fordi den placerer sig i begge lejre, og på en gang er både ekspresiv og imitativ. Alle de forskellige teksttyper er benyttet i transskriptioner, nogle med større succes end andre, og nogle under større diskussion end andre. Jeg vil gennemgå de forskellige typer, og de argumenter der er for og imod hver.

Standardortografi

Det burde nu stå klart at man ikke kan transskribere i en streng standardortografi – i hvert fald ikke uden at fortolke talesproget som en fejlbehæftet sprogbrug der skal rettes til i forhold til sprogsystemet. I Miethaners model vil en streng ortografisk transskription først fjerne 'performance'-delen fra sproget, og derefter tilføje en anden 'performance'-del og via den ekspresive skrift forsøge at formidle det samme budskab til modtageren.

Standardortografien er glimrende til referater og opsummeringer over hvad der er blevet sagt, men den fungerer ikke som en transskription af talesproget, især ikke hvis den transskription skal ligge til grund for yderligere talesprogsanalyser.

Let modificeret standardortografi

Man kan transskribere de enkelte ord i standardortografien, så længe man fastsætter procedurer for brug af store og små bogstaver, bogstavnavne, forkortelser, sammentrækninger, tal, afvigende udtale, manglende ord, ukendte ord, afbrudte ord, samt afvigende og ukendte bøjningsformer. Alle disse afvigelsers forskellige løsningsforslag er blevet gennemgået, men det er måske på sin plads med en vurdering af fordele og ulemper ved hvert enkelt. På grund af den opsummerende stil har jeg dog valgt at bringe den i et samlet opsummeringsafsnit sidst i dokumentet.

Ikke-standardortografi

Hvis en transskription skrives i en anden ortografi end standard, så kan den måske lettere fange talesprogets nuancer, men samtidig bliver det markant sværere at læse en tekst i standardortografi. Ortografier har tit nogle besværlige udtaleregler, for eksempel har engelsk kun omkring fyre forskellige fonetiske udtryksmidler, men de repræsenteres af 1120 forskellige grafemer (Nyikos 1988 i Mithaner 2000, s. 538). Dansk er ikke meget bedre, og selv om der mig bekendt ikke er lavet en tilsvarende optælling, så viser Christian Becker-Christensens "Bogstav og Lyd" (Becker-Christensen 1988) med al ønskelig tydelighed at der er mange komplicerede regler (med tilsvarende undtagelser) i dansk standardortografi.

Hvis en transskription opfinder en helt ny ortografi, vil det være nødvendigt med en fuldstændig oversigt over samspilsregler mellem grafemer og fonemer. Hvis den læner sig op ad en eksisterende ortografi, vil størstedelen af disse regler allerede være kendt – men på grund af det enorme antal af regler og undtagelser, vil det ikke være muligt at registrere alle talesprogsfænomener (som for eksempel ændret udtale) fuldstændig entydigt.

Ikke-standardortografier benyttes blandt andet i forbindelse med dialektforskning, hvor man ønsker at formidle en dialektal udtale, ikke bare af enkelte ord, men af en hel samtale – uden dog at benytte regulær lydskrift. Argumentet imod regulær lydskrift er at det er svært at læse for uindviede, så i værker der forsøger at nå et bredere publikum, benytter man i stedet en modificeret ortografi. Bent Jul Nielsen og Karen Margrethe Pedersens "Danske Talesprog" (Nielsen & Pedersen 1991) benytter en kombination af en simplificeret dansk standardortografi og en simplificeret udgave af Dania-

lydskrift – denne kombination er endda dokumenteret i bogen (s.22). Mere videnskabelige transskriptioner af dialekter benytter sig ofte af tre forskellige udskrifter i kombination: en ren lydskrift, en standardortografisk transskription, og en såkaldt gloss – en opmærkning af alle de dialektale træk der ikke kan noteres i standardortografien.

Modificeret ortografi

Klassisk Conversational Analysis (CA) har længe plæderet for at benytte en ikke-standard ortografi, der bedre fastholder den enkelte talers udtale og sprogbrug. Men har dog aldrig fundet det nødvendigt at levere oversigter over udtaleregler i forbindelse med transskriptioner. CA læner sig stærkt op ad de eksisterende udtaleregler i standardortografien, og skriver i det der kaldes ”eye-dialect” - en dialekt for øjet i stedet for øret. Det betyder i det store hele at man ikke skal skrive ordene som de normalt skal staves, men i stedet som de eventuelt ville skulle staves, hvis skriftsprogsnormen var fastsat efter den pågældende talers udtale – eller noget i den retning. Argumenterne for og imod er mange og lange, og jeg vil forsøge at opsummere de vigtigste punkter i det følgende.

Gail Jefferson regnes for grundlæggeren af denne transskriptionspraksis, og i ”Caricature versus Capturing Pronunciational Particulars” (Jefferson 1983) argumenterer hun med en lang række eksempler for hvorfor det er nødvendigt. Først og fremmest argumenterer hun imod at ”pronunciational particulars” skulle opfattes som karikaturer, ved at henvise til en lang række eksempler fra litteraturen hvor forskellige sociale eller etniske forskelle illustreres ved afvigelser i den benyttede ortografi. (Det er Miethaners stiplede forbindelse mellem imitativ skrift og standardortografi.) Hun perspektiverer til nogle af sine egne transskriptioner hvor de samme afvigelser indikerer nogle af de samme forskelle. Dernæst argumenterer hun imod William Labovs opfattelse at ”someone who, for example, says ”dat” instead of ”that”, is not producing defective English, but is speaking correctly in his dialect, and thus should not be transcript-displayed as producing an object which is commonly treated as defective” (Jeffersons egen parafrase fra en ikke angivet kilde i Jefferson 1983, s.3). Hun frembringer en lang række eksempler på talere der varierer mellem forskellige dialektale udtaler, og argumenterer at det ikke er muligt at fange denne variation hvis man ikke angiver hvert enkelt afvigende ords afvigelse. I ganske få tilfælde har den varierende udtale indflydelse på samtalens videre diskurs – for eksempel når en afvigende udtale bliver misforstået, korrigeret eller kilde til diskussion.

Elinor Ochs er en anden af de 'gamle' inden for CA og i sin ”Transcription as theory” (Ochs 1979, 1999) gennemgår hun ganske kort en række detaljer omkring transskriptionspraksisser, heriblandt

spørgsmålet om ortografi eller ej. Hun taler primært om børnesprog, altså sprogbrugere der i den grad øver sig, og næppe kan siges at tale nogen form for standardsprog. Hun argumenterer for at standardortografi for eksempel vil skjule ”sound play”, da den repræsenterer en forventning om at alle ytringer er små stykker information, og at sproget kun bruges til at udtrykke ideer – så standardortografien ”forces a literal interpretation on utterances that otherwise may be simply objects of phonological manipulation”. (Ochs 1999, s.168)

Danske Jakob Steensig argumenterer også imod standardortografi, med den begrundelse at hvis der ”skal [...] være et 'rigtigt ord', som den specielle udtale skal repræsentere”, så ”indebærer [det] en stor grad af fortolkning.” (Steensig 2005, s.186). Han hører et ord der udtales [^ldræb:ɒ] (eksemplet er i IPA da det er citeret fra Steensig), og han vælger at transskribere det ”drø:ber”, fordi ”det er svært at skulle vælge mellem de to mulige 'rigtige' ord, *drypper* og *dråber*.” Han argumenterer videre med at det ”er vigtigt ikke at dække over mulige tvetydigheder”, så det skal altså fremgå af transskriptionen at der kan være tvivl om hvad der egentlig blev sagt, og at denne tvivl også kan være fremkommet blandt samtalerens deltagere, og derfor kan have haft indflydelse på samtalsens videre forløb, og derfor er vigtig for analyserne. Men i stedet for eksplicit at markere disse tvetydigheder som tvetydigheder, foretrækker han at transskribere dem på en måde, så andre læsere også kan opfatte dem tvetydigt.

Eye-dialect kaldes også ”comic-book”, fordi amerikanske tegneserier har en tradition med at indikere dialektale udtaler ved at stave anderledes i taleboblerne – en tradition vi ikke kender helt så godt her i Danmark. Men den kaldes også ”comic-book” fordi den forekommer parodisk, og synes at gøre grin med talerne – for når man staver deres tale forkert, så må det jo være fordi de sagde det forkert. Det er den kritik Jefferson forsøgte at imødegå med sin 1983-artikel, men den er ikke ligefrem ophørt af den grund.

I 1982 leverede Dennis R. Preston en kritik af folkloristers tendens til at benytte den modificerede ortografi – mere specifikt omstavninger – når de skulle gengive oral folklore fra allerede stigmatiserede grupper, mens de benyttede standardortografi for alle andre. I 2000 genopfriskede han den kritik i artiklen ”Mowr and mowr bayud spellin': Confessions of a sociolinguist” (Preston 2000), der var mere rettet mod sociolinguister, herunder Conversational Analysts. Han har mange argumenter mod at benytte ikke-standardortografi, med mange tilhørende eksempler, og med en enkelt undtagelse vil jeg kun referere argumenterne ganske kort. Først og fremmest har han bemærket en tendens til at der er mange flere omstavninger når taleren er non-native speaker, især

”respellings which reflect no phonetic facts whatsoever, such as 'sez' for 'says' or 'wuz' for 'was'”, men også såkaldte ”allegro speech respellings” hvor for eksempel apokope markeres med en apostrof, selv når det er en ganske naturlig fonetisk proces (Preston 2000, s.615). Dernæst undrer han sig over at ord der aldrig udtales som de staves, alligevel skal staves anderledes ved ganske bestemte udtaler. For det tredje mener han ikke at kunne se hvordan nogen som helst form for analyse kan være tjent med repræsentationen ”tuh” i stedet for ”to” eller ”y'nuh” i stedet for ”you know”. For det fjerde påstår han at omskrivningerne sænker læserens opfattelse af talerens sociale status, uddannelse og intelligens. Og som femte og vægtigste argument, fremfører han at det nærmest er umuligt at læse, endsige forstå en del af disse omstævninger. Han bringer sit favorit-eksempel som jeg her vil viderebringe med Prestons egen kommentar.

PETER: Uh – no those big cable cars. Y'nuh the ones up on the track.

GORDON: Mm.

STAN: Wih A one Boat *yuh...* *uhlon dohlenko*, – – *etcheruh woooooops*

(Ryave 1978, s.114 i Preston 2000, s.616)

Preston kommenterer:

”I think I now know that '*uhlon dohlenko*' is not a Ukrainian lancer but that it is to be merged with '*yuh..*' and that the whole thing means 'You hold on don't let go.' But I have never figured out what '*etcheruh woooooops*' means, and I think I would never have figured out the first part (if I have) had it not been for the context of the conversation – dangerous amusement park rides.”

(Preston 2000, s.616)

Han mener ikke at kunne finde noget i CA litteraturen om hvordan alle disse omskrivninger skal kunne foretages, og mener endvidere at konversationsanalytikerne i den grad har opført sig selvmodsigende ved både at fravælge lydskrift, da de mente at det ville gøre transskriptionerne sværere tilgængelige – og at fravælge standardortografi, da de mente at det ville skjule de data der kunne ligge til grund for en lang række teorier. Selvmodsigende fordi de specielle omskrivninger netop både er utilgængelige og skjuler data fuldstændigt.

Prestons argument om at taleren af læseren bliver opfattet som dum og laverestående, er blevet efterprøvet af Alexandra Jaffe og Shana Walton og dokumenteret i ”The voices people read: Orthography and the representation of non-standard speech” (Jaffe & Walton, 2000). De udsatte en række studerende på et amerikansk sydstatsuniversitet for tre forskellige transskriptioner af en stump tale produceret af en person med en meget markeret lokal dialekt. Den ene transskription var i standardortografi, med standardiserede bøjningsformer, den anden i en mere lydner ortografi med

bevarede bøjningsformer, en del af de overflødige omstavninger og allegro-former som Preston har kritiseret, og nogle få øvrige typiske sydstatsdialektindikatorer. Den tredje transskription var en nær-fonetisk transskription, foretaget med almindelige bogstaver, men hvor alle ord var forsøgt skrevet som de udtales. De studerende blev givet en af de tre tekster, bedt om at læse den op, og kommentere på hvilken type de regnede med at taleren var. Jaffe og Walton konkluderer om oplæserne at "they [...] interpreted the [...] speaker as a Southerner and drew on a prepackaged 'voice' in order to 'perform' the orthography" (Jaffe & Walton 2000, s. 579), når de blev udsat for en af ikke-standard-teksterne. Den nær-fonetiske transskription medførte mange negative kommentarer om taleren, oplæserne opfattede ham som dum, svær at forstå, ekstrem dialektal og i det hele taget langt fra dem selv i både udtale og mental kapacitet – den ortografiske transskription derimod medførte en del positive kommentarer om talerens evne til at fortælle historier (Jaffe & Walton 2000, s.581).

Man kunne argumentere imod Jaffe og Waltons konklusioner med baggrund i Tore Kristiansens undersøgelser af bevidste og underbevidste sprogholdninger, hvor han har vist at danskerne generelt opfatter dialekttalende som mindre begavede end dem med standardsprog – i hvert fald når det drejer sig om de underbevidste holdninger (Kristiansen 1999). Det er muligt at det er samme slags holdninger som Jaffe og Walton har fremprovokeret med deres nær-fonetiske transskriptioner, og det kunne være interessant at udvide deres forsøg til også at omfatte lydoptagelser af forskellige udtaler af samme historie – for hvis holdningerne til ikke-standardiseret tekst er de samme som holdningerne til ikke-standard tale, så vil det i den grad forsvare Jeffersons "pronunciational particulars", fordi de underbevidste holdninger vil kunne influere på samtalens magtforhold og videre forløb. Men det betyder så også at man som transskriptør må gøre sig overvejelser om transskriptionen må vække den slags følelser direkte i læseren, eller om det skal være en nøgtern gengivelse af de øvrige talesprogsfænomener.

Jeg mener selv at der er for mange uoverskuelige problemer i brugen af eye-dialect, til at den kan forsvares til transskriptionsbrug. Først og fremmest er udtalereglerne i mange sprog så mangfoldige at ingen helt kan have overblik over dem alle, hverken transskriptør eller læser. Det fører både til at transskriptioner vil være svært tilgængelige, især for læsere med et andet modersmål, og til at mange udtalevariationer ikke bliver transskriberet, for hvad skal transskriptøren vælge? Skulle jyden ændre alle københavnerens -et endelser til -eð, og skulle københavneren erstatte jydens (manglende) bløde d'er med j? Og hvordan markerer man at en udtale er mere skriftnær end normalt? På dansk bliver E i flere og flere ord udtalt som [e] hvor det tidligere er blevet udtalt [æ] –

hvordan skal man transskribere at *engel* pludselig udtales [eŋl] i stedet for [æŋl]? Hvis man vil bruge eye-dialect, så skal man være konsekvent og skrive alle ord som de bliver udtalt – og det er desværre ikke altid muligt med de almindeligt tilgængelige bogstaver.

Lydskrift

Lydskrift – eller fonetisk transskription – regnes for at være den mest objektive og mest korrekte form for transskription, idet (næsten) alle talesprogets finesser kan noteres her. Der er et tegn for hver unik fonologisk funktionelle lyd de menneskelige taleorganer kan frembringe, så ideelt set burde alle transskriptioner af talesprog være holdt i lydskrift.

Det mest udbredte argument imod at benytte lydskrift er at det er svært – lydskrift er noget man skal lære både at læse og skrive, og det kræver en del øvelse at beherske. CA proponenter argumenterer desuden med at brugen af lydskrift vil begrænse publikummet, og at ikke alle er villige til at lære sig lydskrift bare for at kunne analysere talesprog. Standardortografi proponenter argumenterer imod lydskrift fordi den registrerer de lyde der bliver sagt, og ikke de ord der bliver sagt. I lydskrift skelner man normalt ikke mellem ord, men skriver alle lydene ud i et – det gør det både svært at læse, og umuligt at søge efter eller genkende ord.

Men lydskrift er ikke bare lydskrift, der findes forskellige standarder, og forskellige varianter af standarderne.

Dania og IPA

Som danskstuderende lærer man at lydskrive med Dania, en lydskrift der blev udviklet af Otto Jespersen omkring 1890, og som er specielt tilpasset de danske lyde (Heger 1981). Som fonetik eller lingvistikstuderende lærer man at lydskrive med IPA, en lydskrift der stadig bliver udviklet af International Phonetic Association, og som er tilpasset næsten alle sprogs lyde (Grønnum 2001). Fordelen ved Dania er først og fremmest at de fleste tegn ligner de bogstaver vi normalt bruger i ortografien, for eksempel skrives A'et i bade som [á] i Dania, men som [ɛ] i IPA. En yderligere fordel er at nogle af de særligt danske lyde, som vi selv finder naturlige, men som adskiller sig en del fra andre sprogs, noteres med enkle tegn i Dania, men med komplekse diakritiske symboler i IPA, for eksempel skrives P'et i pas som [p] i Dania, men som [b̥ʰ] i IPA (et ustemt aspireret B). Fordelen ved IPA er at det kan læses og skrives af udenlandske forskere – og at det også kan repræsentere udenlandske udtaler i en ellers dansk samtale, noget der kun tildels er muligt med

Dania. Endvidere sikrer den fortsatte udvikling af IPA at der er stor enighed om præcis hvilken lyd de enkelte tegn repræsenterer – med Dania er der en risiko for at tegnenes betydning glider i takt med udtaleforandringer i sprogsamfundet.

Udover disse to standarder, er der et væld af varieteter af lydskrift. Ordbøger benytter ofte deres egen forsimplede udgave af et af systemerne, som nævnt benytter dialektbeskrivelser også forsimplede udgaver, ja selv lærebøger i fonetik ses bruge en tilpasset udgave (Grønnum 2001).

Detaljeringsgrad og nøjagtighed

Transskriptioner kan have forskellige detaljeringsgrader – en lydskrift kan være grov og ikke skelne mellem ret mange vokallyde, den kan være halvfin og notere alle vokallyde, stemthed, aspirationer og affrikationer, eller den kan være fin og notere alle hørbare detaljer om højere og lavere tungehøjder, mere eller mindre rundede læber, forskelle i lukkelyde og så videre og så videre.

Men en lydskreven transskription er stadig en fortolkning begået af mennesker, en fortolkning der sjældent formår at se bort fra forventninger til sprogsystemet bag lydene, og en fortolkning der kan have sine egne ideer om hvordan visse lyde skal transskriberes. Bailey, Tillery og Andres har i ”Some effects of transcribers on data in dialectology” vist at en enkelt transskriptørs afvigende opfattelse af en lyd kvalitet, var tilstrækkeligt til at vise en markant udtaleforandring i indsamlede data før og efter et fælles transskriberingskursus (Bailey et al. 2005). Og selv om en transskription fokuserer fuldt og helt på sprogbrugen, så er det stadig en fortolkning der finder sted, for ligesom tale ikke består af ord, så består den heller ikke af enkeltlyde der nydeligt følger hinanden som perler på en snor (Grønnum 2001, s.9). Selv hvis man kunne eliminere det menneskelige aspekt, og på den vis forsøge at undgå fortolkninger, så indikerer mikrofonforsøg at forskelligt optageudstyr også kan være en mulig kilde til små variationer i om en lyd for eksempel opfattes som et [i] eller som et [e] (Hansen & Pharao 2006).

Lydskrift er altså heller ikke en objektiv transskription af den faktiske sprogbrug.

Opsummering

Der er ikke noget perfekt objektivt transskriptionsformat, og da der er fordele og ulemper ved alle, er det nødvendigt at vælge format baseret på typen af analyser man senere vil kunne foretage. Hvis man vil kunne foretage traditionelle samtaleanalyser, og for eksempel kigge på turskifte og magtforhold i samtalen, så er det vigtigt at transskriptionen ikke skjuler for mange variationer – for eksempel bør afbrydelser, reperaturer og overlappende tale være markeret så præcist som muligt.

Hvis man vil analysere dialekt-forhold og for eksempel se på hvor mange af en talers ord der er dialektale, så er det vigtigt at alle dialekt-ord er markerede som sådan, og ikke bare ligner standard-udtalen.

Men i det hele taget er det bedst med ensartethed igennem hele transskriptionen – og igennem alle transskriptionerne i et projekt. Hvis der skal foretages nogle automatiske analyser, altså computer-baserede søgninger og optællinger, i transskriptionen, så er det ekstremt vigtigt at ord er stavet ens hver gang, og at afvigelser er markeret, og at de er markeret på samme måde hver gang. Selv når man er den eneste transskriptør i sit projekt, risikerer man at ændre sin praksis så transskriptions-standarden glider i løbet af projektet – hvis man er flere transskriptører risikerer man at praksis varierer transskriptørerne imellem. Derfor er det vigtigt at man allerede inden den første lyd-optagelse aflyttes, tager stilling til alle de ovennævnte afvigelser, og fastslår hvad man vil gøre i hvert enkelt tilfælde. Og husker at dokumentere det!

Konklusion

"...you have to go over it and over it and over it, until you can figure out what they are saying ... and sometimes transcribers spell things that way to capture that that's just what they had to do ... they had to go over it and over it and over it."

Emanuel Schegloff
(citeret i Preston 2000, s.617)

Det kan ikke lade sig gøre at transskribere talesprog ved hjælp af skriftsproget, hverken med standardortografi, en modificeret ortografi eller lydskrift. Uanset hvilket format man vælger, vil der være tale om en fortolkning der forstærker nogle fænomener og skjuler andre – endda en fortolkning der kan være afhængig af hvem der foretager den. Og en fortolkning der kan blive genfortolket når transskriptionen bliver læst.

Men der er brug for transskriptioner, så vi laver dem alligevel – selv om vi egentlig ikke burde kunne. Vi skal bare være opmærksom på at transskriptionen ikke så meget er en repræsentation af samtalen, som en fortolkning af den. Men så længe vi benytter transskriptionen som et landkort, en guide eller et index til den faktiske lydoptagelse, så er vi lidt bedre stillede. Og med tanke på at vi altid vil have lydoptagelsen i nærheden, så er der ingen grund til at markere for mange fænomener som vi endnu ikke ved om der kan blive brug for.

En transskription bør være et levende dokument, et elektronisk kort der bestandigt kan blive opdateret med ekstra informationer, rettelser af fejlfortolkninger, fejlhøringer og misforståelser, yderligere detaljer om fonologiske særheder, alt hvad senere analyser viser sig at kunne få brug for.

Jeg mener at have vist et en transskription bør være så tæt på standardortografien som overhovedet muligt, men med mulighed for at markere når der er afvigelser, og især både markere **at** der er tale om en afvigelse, og markere **selve** afvigelsen. Alt for mange af de eksisterende transskriptionsstandarder giver kun mulighed for sidstnævnte, og man mister derfor hurtigt en masse information om de overvejelser transskriptøren har gjort sig. Når transskriptøren tvinges til enten at vælge mellem to usikre ord, eller skrive et tredje uforståeligt ord, gør man i den grad alle parter en bjørnetjeneste (i ordets oprindelige forstand).

Perspektivering – fremtidsudsigter

Jeg håber at denne gennemgang kan være med til at danne grundlag for et bedre transskriptionsformat end hvad der ellers eksisterer. Jeg ser et tydeligt behov for en form for flerniveau-repræsentation, hvor de ortografiske ord befinder sig i et niveau, de fonologiske detaljer i et andet niveau, de diskursanalytiske i et tredje, og så videre. Men jeg vil mene at der først er behov for en videre gennemgang af de øvrige talesprogsfænomener – som bedre kan beskrive hvilke niveauer der bliver behov for, og hvilke typer data de skal kunne indeholde. For det har i den grad smertet softwareingeniørdelen af mig, når jeg er stødt på et transskriptionsformat der benytter samme symbol til at repræsentere forskellige fænomener, eller når jeg er blevet præsenteret for argumenter om at dette og hint symbol er et godt eller dårligt valg fordi ”computeren” enten har det eller ej. Alt for mange transskriptionsformater synes at være baseret på de tegn og symboler den pågældende forfatter lige kunne finde på sit tastatur, og stort set ingen synes at være baseret på en detaljeret analyse af hvilke fænomener der kunne blive behov for at medtage. Der er udviklet en del software specielt til transskription, men langt det meste præsenterer stadig transskriptionen som en flad tekst, og giver højst en visuel illusion af flere niveauer. Det meste transskriptionssoftware er udviklet specielt til bestemte forskningsprojekter, og mangler derfor ofte elementær funktionalitet der er essentiel for andre projekter. På alle der er involverede i transskription's vegne, vil jeg ønske at nogen en dag starter et projekt udelukkende med det formål at lave et solidt, konfigurerbart, all-round stykke software til forskellige typer af transskriptioner med flerniveaurepræsentation af talesprogsfænomener.

Men først skal disse fænomener analyseres yderligere. Derefter kan der blive udarbejdet en format-specifikation, og derefter kan programmeringen iværksættes – ideelt set i tæt samarbejde med transskriptører og analytikere der straks kan gå i gang med at fremstille og bruge transskriptionerne.

Referencer

Referencer er først og fremmest bøger og artikler, men jeg har også benyttet en lang række transskriptionsstandarder. Disse er angivet i et særligt afsnit, sorteret efter standardens eller projektets navn, med yderligere oplysninger om forfattere og kilder.

Bøger, artikler og lignende

Becker-Christensen, Christian (1988):

”Bogstav og Lyd”, København, Gyldendal 1988

Bucholtz, Mary (2000):

”The politics of transcription” i Journal of Pragmatics, vol. 32, nr. 10, september 2000, Amsterdam, Elsevier Science B.V. s.1439-1465.

Damm, Bjarke (under udgivelse):

”Hvad er sprog i virkeligheden? - strukturalisme eller integrationisme” - under udgivelse. Vil optræde i NyS (Nydanske Sprogstudier) nr. 36.

Grønnum, Nina (2001):

”Fonetik og Fonologi – almen og dansk”, 2.udgave, Akademisk Forlag 2001.

Hansen, Gert Foget & Pharao, Nicolai (2006):

”Microphones and Measurements” i Gilbert Ambrazaitis and Susanne Schötz (eds.)
”Working Papers – Proceedings from Fonetik 2006, Lund, June 7-9 2006” Department of Linguistics and Phonetics, Centre for Languages and Literature, Lund University, Lund 2006.

http://www.ling.lu.se/conference/fonetik2006/pdf/hansen_pharao_fon06.pdf

Heger, Steffen (1981):

”Sprog & Lyd – elementær dansk fonetik”, 2.udgave 11.oplag. Akademisk Forlag, 1981, 2003

Jaffe, Alexandra & Walton, Shana (2000):

”The voices people read: Orthography and the representation of non-standard speech” i Journal of Sociolinguistics, vol. 4, nr. 4, november 2000, Oxford, Blackwell Publishers Ltd. s. 561-587.

Jefferson, Gail (1983):

”Issues in the Transcription of Naturally-Occuring Talk: Caricature versus Capturing Pronunciational Particulars” i ”Tilburg papers in language and literature 34”, Dept. of Language and Literature, Tilburg University, Tilburg, The Netherlands 1983.

Jefferson, Gail (2004):

”Glossary of transcript symbols with an introduction” i Gene H Lerner (red.)
”Conversational Analysis. Studies from the first generation”, Philadelphia, PA, USA,
John Benjamins Publishing Company, s. 13-31

Jespersen, Otto (1913):

”En Sprogforsker vil altid ...” - grammofonoptagelse fra 18.september 1913, fra Dansk Lydhistorie: <http://www.statsbiblioteket.dk/dlh/beroemte/ojesper.html>

Kristiansen, Tore (1999):

”Sprogholdninger og sproglig variation.” i Dansk nr.2, november 1999.

Miethaner, Ulrich (2000):

”Orthographic transcriptions of non-standard varieties: The case of Earlier African-American English” i Journal of Sociolinguistics, vol. 4, nr. 4, november 2000, Oxford, Blackwell Publishers Ltd. s. 534-560.

Nielsen, Bent Jul & Pedersen, Karen Margrethe (1991):

”Danske talesprog – dialekter, regionalsprog, sociolekter”, 1.udgave, 1.oplag,
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A.S, København 1991

Ochs, Elinor (1979, 1999):

”Transcription as theory” i Adam Jaworski & Nikolas Coupland (eds.) ”The Discourse Reader”, Routledge, London, 1999, s.167-182. Tidligere udgivet i ”Developmental Pragmatics”, New York, Academic Press 1979, s.43-72.

Preston, Dennis (2000):

”Mowr and mowr bayud spellin': Confessions of a sociolinguist”, i Journal of Sociolinguistics, vol. 4, nr. 4, november 2000, Oxford, Blackwell Publishers Ltd. s. 614-621.

Steensig, Jakob (2005, 1996):

”Transskription” i Mie Femø Nielsen og Søren Beck Nielsen ”Samtaleanalyse”,
Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg, 2005 s.175-199. Tidligere udgivet 1996.

Transskriptionsstandarder

Der er ikke citeret fra alle transskriptionsstandarderne nævnt her – og jeg har endvidere benyttet flere standarder i min research som ikke er nævnt.

BySoc – eller ”projekt bysociolingvistik”

Gregersen, Frans & Pedersen, Inge Lise: ”Transcription praxis” i ”The Copenhagen study in Urban Sociolinguistics”, Institut for dansk Dialektforsknings publikationer, Serie A, nr. 30, C.A.Reitzels Forlag, København, 1991. s. 3

CA – eller ”conversational analysis” har mange forskellige kilder, og hver eneste har sin egen svagt modificerede udgave, men Jefferson 2004 og Ochs 1979,1999 er nogle af de mest citerede.

CHAT – formatet hed engang, eller blev kaldt CLAT, men er basalt set det samme.

MacWhinney, Brian: ”The CHILDES project – The CHAT Transcription Format”

<http://childes.psy.cmu.edu/manuals/CHAT.pdf>

Dansk Standard

Gregersen, Kirsten: ”Dansk Standard for udskrifter og registrering af talesprog”, 2.udgave, tillæg A til SNAK 5.årg 1992, Institut for Sprog og Kommunikation, Odense Universitet.

DGCSS – der findes to forskellige DGCSS standarder, en der læner sig op ad CHAT, og en der er tilpasset programmet Transcriber. Sidstnævnte er dog den eneste citerede.

Olesen, Minna et al (2006): ”Transcriber – DGCSS' udskrivnings- og korrekturmanual – november 2006”

http://dgcss.hum.ku.dk/udgivelser/dgcss_udskrivnings-_og_korrekturmanual_transcriber.pdf

RT-04 Linguistic Data Consortium: ”Guidelines for RT-04 Transcription”, Version 3.1 – March 31, 2004

<http://projects.ldc.upenn.edu/STT/>